

روایت سیزدهم

تجربه ای در زنگ تفریح پویا با هویت ملی؛

ایجاد روحیه مقاومت ومسئولیت اجتماعی

به کوشش: معاونین محترم آموزشگاه نصر۲

دبستان نصر ۲ / مشهد/ خراسان رضوی

مجریان طرح: سرکار خانم ها سمانه صاحبی، بی بی مرضیه سرابی، صفیه غفورپور و ریحانه سروری

مقدمه

مدارس، نخستین زیست بوم اجتماعی هستند که کودکان در آن مفاهیم انتزاعی «جامعه»، «مسئولیت» و «اخلاق» را در قالبی عینی تجربه می‌کنند. در شرایط بحرانی (همچون جنگ و ناامنی)، این کانون می‌تواند به عنوان ضربه‌گیر روانی و بستر آموزش کنشگری مدنی عمل کند. ماه رمضان، با تأکید بر خودسازی، پرهیز از غفلت و توجه به گرسنگان و رنجدیدگان، چارچوبی فرهنگی است که می‌تواند به رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان، معنا و جهت ببخشد.

در نظام های آموزشی سنتی، «زنگ تفریح» عمدتا به عنوان یک زنگ «استراحت مطلق» و جدای از فرایند یادگیری تلقی می‌شود. این نگاه تقلیل گرایانه باعث شده است که این زمان طلایی نه تنها از نظر تربیتی نادیده گرفته شود، بلکه اغلب به فضایی برای تعارضات مهارنشده یا بی تحرکی تبدیل گردد. (تضاد میان ماهیت یادگیری غیررسمی زنگ تفریح با مدیریت سنتی آن، مانع از تبدیل شدن حیاط مدرسه به فضایی برای رشد مهارت های اجتماعی و شناختی دانش‌آموزان شده است.) با توجه به رفتارهای پرخطر و درگیری های لفظی دانش آموزان، بر آن شدیم تا جهت استفاده از پتانسیل زنگ تفریح و کاهش تعارضات موجود در آموزشگاه برنامه ریزی کنیم.

فرصت‌ها در مدرسه ما

ظرفیت بالای تعامل اجتماعی و تربیتی: جمعیت ۷۰۰ نفر، زمینه‌ای مناسب برای شکل‌گیری هویت جمعی، برنامه های فرهنگی، مذهبی و پرورشی گسترده فراهم می‌کند.

امکان شناسایی استعدادهای متنوع دانش‌آموزی: در قالب گروه‌ها و انجمن های دانش‌آموزی.

فرصت توسعه مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان: در محیط های بزرگ‌تر ولی ساده‌تر، ساختار خودیاری و مشارکت دانش‌آموزی (نظیر شوراهای دانش‌آموزی، گروه خدمت‌رسانی، کلاس های جبرانی) را می‌توان راحت‌تر گسترش داد.

پتانسیل جذب حمایت اجتماعی و خیرین محلی: معمولا مدارس بزرگ با جمعیت زیاد بیشتر مورد توجه خیرین، نهادهای محلی، و سازمان های کمک آموزشی هستند، چون اثرگذاری آن گسترده تر است.

امکان اجرای طرح های آموزشی آزمایشی: جمعیت بالا می تواند به عنوان «نمونه میدانی» برای سیاست ها و طرح های وزارت آموزش و پرورش (مانند هوشمندسازی، ارزشیابی توصیفی پیشرفته، آموزش تفکر نقاد) استفاده شود.

امکان بازطراحی چیدمان منابع محدود برای نوآوری: محدودیت امکانات می تواند محرک خلاقیت در استفاده از فضاهای موجود کلاس های چندمنظوره، کتابخانه تبدیل شده به مرکز فناوری، آموزش گروهی در فضای باز باشد.

فرصت استفاده از فناوری کم هزینه: با رشد سامانه ها شرایط برای توسعه یادگیری ترکیبی با هزینه پایین فراهم شده است.

تهدیدها در مدرسه ما

فرسودگی زیرساختی و ازدحام فضا: امکانات محدود در برابر جمعیت زیاد، باعث نارضایتی و افت کیفیت آموزشی، مشکلات بهداشتی و خستگی کارکنان می شود.

کاهش ارتباطات فردی و نظارت تربیتی: جمعیت زیاد سبب کاهش تعامل فردی معلم و دانش آموز می شود.

مشکلات در نظارت رفتاری و مشاوره ای

تمرکز فشار کاری بر مدیریت و کارکنان: کار اداری، گزارش دهی، و برنامه ریزی برای ۷۰۰ نفر در محیط محدود، فشار روانی و فرسایش شغلی کارکنان را تشدید می کند.

ریسک افت انگیزه دانش آموزان: در محیطی با کمبود تجهیزات، سرگرمی و تنوع آموزشی، انگیزه و حس تعلق دانش آموزان کاهش می یابد.

مشکلات ایمنی و بهداشت: ازدحام، کمبود تجهیزات ایمنی، آب یا سیستم تهویه می تواند زمینه ساز بحران هایی شود که حتی فعالیت روزانه را مختل کنند.

بی عدالتی آموزشی داخلی: محدودیت در منابع (رایانه، آزمایشگاه، امکانات ورزشی) باعث می شود دانش آموزان ممتاز بیشتر از امکانات اندک بهره مند شوند و شکاف آموزشی داخلی به وجود آید.

کاهش جلب رضایت والدین و اعتماد جامعه: ضعف امکانات ممکن است تصویر ذهنی جامعه از مدرسه را منفی کند و بر نرخ ثبت نام یا پشتیبانی خانواده ها اثر بگذارد.

اهداف

تعدیل تهدیدهای زیرساختی وانگیزشی: باتکیه بر فرصت های اجتماعی و درون سازمانی (مانند: مشارکت والدین، فعالیت گروهی دانش آموزان واستفاده از فناوری های ارزان).

افزایش «سرمایه اجتماعی مدرسه»: از طریق بهبود جو روانی وایمنی در ساعات تفریح.

تقویت فرهنگ همکاری و همدلی میان دانش آموزان و همکاران.

کاهش فرسودگی شغلی معلمان: از طریق کاهش بار انضباطی کلاس ها (ناشی از تخلیه هیجانی مناسب دانش آموزان در زنگ تفریح مدیریت شده).

فعالیت ها

برگزاری جشنواره ها: از قبیل جشنواره تخم مرغ، غذاهای سنتی، برگزاری مسابقات.

فعالیت ورزشی در زنگ تفریح: پرتاب توپ در حلقه، مسابقه فوتسال، والیبال، داژبال و....

فعالیت هنری تجسمی در زنگ تفریح: نقاشی روی شیشه، نقاشی روی سنگ، نقاشی همگانی، خوشنویسی.

فعالیت هنری وادبی در زنگ تفریح: سرود و تئاتر و شاهنامه خوانی، دکلمه خوانی و مقاله و رویداد روز و هفته و خبرنگاری و....

فعالیت آموزشی و قرآنی در زنگ تفریح: انجام آزمایشات علوم، اجرای نمایش های درس هدیه و اجتماعی و....

بازی از طریق یادگیری (Play-BasedLearning)

در پژوهش های علوم اعصاب شناختی، بازی های خودانگیخته در زنگ تفریح به عنوان «غذای مغز» توصیف می شوند:

تفکر واگرا: بازی های بدون ساختار، خلاقیت دانش آموزان را به چالش می کشد؛ چراکه آنها خودشان قوانین و ابزارها را تعریف می کنند.

تکامل شناختی: فعالیت های حرکتی در حیاط مدرسه باعث افزایش ترشح فاکتور نورونزایی مشتق شده از مغز (BDNF) می شود که مستقیماً بر حافظه و یادگیری در کلاس درس پس از زنگ تفریح تأثیر مثبت می گذارد. انجام بازی های فکری مانند: منچ و شطرنج و....

مدیریت ریسک و تاب‌آوری

زنگ تفریح محیطی است که دانش‌آموز در آن با «ریسک‌های کنترل‌شده» مواجه می‌شود. پژوهشگران تأکید دارند که حذف کامل خطر از زمین‌های بازی، مانع از یادگیری مهارت ارزیابی خطر می‌شود. دانش‌آموزی که یاد می‌گیرد چگونه از یک مانع عبور کند یا با شکست در یک بازی گروهی کنار بیاید، تاب‌آوری روانی بالاتری در مواجهه با چالش‌های تحصیلی پیدا می‌کند.

یادگیری در محیط‌های طراحی‌شده (LoosePartsTheory)

جدیدترین رویکردها در معماری آموزشی بر مبنای نظریه «قطعات آزاد» (Loose Parts) است. مدارس موفق به جای قراردادن وسایل بازی ثابت و محدود، فضاهایی با مواد قابل جابه‌جایی (مانند تایرها، تخته‌ها، پارچه‌ها یا جعبه‌های خالی) ایجاد می‌کنند. این رویکرد زنگ تفریح را به یک آزمایشگاه مهندسی و هنر تبدیل می‌کند که در آن دانش‌آموزان به‌جای مصرف‌کننده بازی، به «خالق» آن تبدیل می‌شوند.

با توجه به عدم وجود بودجه کافی از دانش‌آموزان خواستیم تا با آوردن پارچه، وسایل نقاشی، بوم، مداد رنگی، آبرنگ، شیشه و... فعالیت خود را آغاز کنند.

نقش معلمان؛ «ناظر» یا «تسهیلگر»؟

تحقیقات تأکید دارند که برای تبدیل زنگ تفریح به محیط یادگیری، نقش معلم باید از یک «مراقب امنیتی» به یک «تسهیلگر» تغییر کند. معلمان هوشمند در زنگ تفریح:

به جای دخالت در کوچکترین درگیری، به دانش‌آموزان زمان می‌دهند تا خودشان راه‌حل را پیدا کنند.

فضاهایی برای علایق مختلف (مثلاً گوشه‌ای برای مطالعه، گوشه‌ای برای بازی‌های فکری، و فضایی برای جنب‌وجوش) در نظر می‌گیرند.

مدیریت مدرسه

مدیریت مدرسه در دوران بحران با دو چالش اساسی روبه‌روست:

۱. جلوگیری از سیاست‌زدگی افراطی: مدرسه باید محیطی برای تفکر و رشد باشد، نه عرصه‌ای برای تنش‌های سیاسی خارج از مدرسه. هدف، تربیت انسان‌های کنشگر و همدل است، نه بازوی اجرایی منازعات سیاسی.

۲. حفظ سلامت روان: در مواجهه با اخبار ناگوار جنگ، کادر آموزشی باید به گونه‌ای مدیریت کند که دانش‌آموزان دچار اضطراب وجودی یا ناامیدی نشوند. تأکید بر «عاملیت خود» (یعنی من در حد توانم می‌توانم مؤثر باشم) کلید حفظ سلامت روان است.

راهکارهای پیشنهادی برای نهادهای آموزشی

جهت بهره‌گیری از ظرفیت ماه رمضان برای توسعه همدلی، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

تلفیق آموزش و کنشگری: تبدیل پروژه‌های درسی به پروژه‌هایی با رویکرد حل مسئله (مثلاً بررسی تأثیرات آموزشی جنگ بر کودکان و ارائه راهکارهای آموزشی داوطلبانه).

استفاده از ظرفیت اخلاقی رمضان: تأکید بر مفهوم «ایثار» و «خدمت به خلق» در مناسبت‌های ماه رمضان به عنوان بخشی از تکالیف معنوی و اجتماعی دانش‌آموزان.

ایجاد «اتاق گفتگو»: فضایی برای شنیدن دغدغه‌های دانش‌آموزان در مورد وضعیت ناامنی، تا نگرانی‌های آنها به جای سرکوب، تخلیه و به درک متقابل تبدیل شود.

نتیجه‌گیری

کنشگری و همدلی در شرایط جنگ و رمضان، مدرسه را از یک نهاد خنثی به نهادی پویا و تمدن‌ساز تبدیل می‌کند. اگر آموزش و پرورش موفق شود دانش‌آموزانی تربیت کند که در عین داشتن دغدغه‌های بشردوستانه، از ابزارهای عقلانی و اخلاقی برای کنشگری استفاده کنند، نه تنها بخشی از رنج‌های موجود جامعه کاهش می‌یابد، بلکه نسلی پرورش می‌یابد که «صلح» و «همیاری» را به‌عنوان تنها راه نجات جهان باور دارد.

پژوهش‌های مدرن به ما می‌گویند که اگر زنگ تفریح را صرفاً زمان «هدر رفتن» بدانیم، فرصت بزرگی را از دست داده‌ایم. این زمان در واقع «کلاس درس دوم» است؛ جایی که «مهارت‌های نرم» (SoftSkills) که پیشنیاز موفقیت در قرن ۲۱ هستند، شکل می‌گیرند.

نمونه تصاویر کارگروهی دانش‌آموزان

نقشه ایران و پرکردن استانها توسط دانش آموزان، شامل: محصولات، زبان، قومیت، نژاد، نوع لباس و خوراک و